

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA ATATÜRK'LE MAREŞAL FALKENHAYN ARASINDA ÇIKAN ANLAŞMAZLIĞA DAİR YENİ BELGELER

ULUĞ İĞDEMİR

Türk Tarih Kurumunca satın alınan Rahmetli Orgeneral Kâzım Orbay arşivi içindeki 5 parça belge, Birinci Dünya Savaşı'nda ve 1917 Eylülünde Sina cephesi konusunda Mustafa Kemal ile Mareşal Falkenhayn arasında çıkan anlaşmazlığa ışık tutma bakımından önem taşımaktadır.

Bilindiği gibi Atatürk, 5 Temmuz 1917 de, Bağdat'ı geri almak üzere örgütlenerek başına da Alman Mareşalı Falkenhayn'in getirildiği, Yıldırım Orduları grubuna bağlı Yedinci Ordu komutanlığına atanmıştı. Bu ordunun karargâhı Halep'te idi.

24 Haziran 1917 de Başkomutan vekili Enver Paşa'nın Başkanlığında yapılan ordu komutanları toplantısında –ki bu toplantıda II. Ordu komutanı olarak Mustafa Kemal de bulunuyordu. – Enver Paşa'nın direnmesine rağmen Bağdat seferinden vazgeçilmişti. Almanya'dan Bağdat'ı almak üzere getirilen Mareşal Falkenhayn de ilk önce bu sefere taraftar olduğu halde, bu toplantıda ortaya konan gerçekler karşısında seferin yapılamıyacağına inanmış ve Sina cephesinde İngilizlere saldırarak onları yendikten sonra Bağdat'a yürümeyi kendince daha uygun bulmuştu.

Falkenhayn bu seferlerin yapılabilmesi için hükümetten büyük yetkiler almıştı. Toros'lardan başlayarak bütün Suriye, Filistin ve Arabistan'ın tek sorumlusu o idi. Türkleri küçük gören ve Araplarla kendi adamları aracılığı ile ilişkiler kurmaya çalışan Falkenhayn'in elinde 5 milyon altın İngiliz lirası da bulunuyordu. Bu para ile şeyhleri, aşiret reislerini ve nüfuzlu insanları satın alarak amacına ulaşacağı kanısında idi. Bir sömürgeci gibi davranan bu komutanın tutumu Atatürk'ü sinirlendiriyordu. 20 Eylül 1917 de Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya yurdun ve ordunun acıklı durumunu pek canlı bir surette anlatan meşhur raporunu gönderdi. Bu raporun birer örneğini de Sadrazam Talât Paşa ile Bahriye Nazırı ve Dördüncü

Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya yollamıştı. Dört gün sonra bu rapora ek olarak 24 Eylül 1917 tarihli yeni bir raporu Başkomutan Vekili'ne gönderdi¹.

Atatürk, 20 Eylül 1917 tarihli raporunda özet olarak şunları söylemektedir :

1 — Halk ile idare arasındaki bütün ilişkiler sarsılmıştır. Evlerinde kalanlar, ya kadınlar ve âcizlerden veya asker kaçaklarından ibarettir. Bunların da yetiştirdikleri ürünler ancak kendilerine yetecek kadardır. Hükümetse onların aç kalmalarını bile düşünmeden ürünlerini ellerinden almak zorundadır. Öte yandan hükümetin güçsüzlüğü yüzünden memleket bir anarşi içindedir. Kimsenin hakkı korunamamaktadır. Bu da halkın hükümetten yüz çevirmesine sebep olmaktadır. Rüşvet ve vurgunculuk almış yürümüştür. Savaş sürüp giderse çürüyen devlet binası günün birinde birden bire çökecektir.

2 — Savaşın yakın bir gelecekte biteceğini sanmıyorum. Bizim tarafın karşı tarafı barışa zorlayacağı bahis konusu değildir. Almanların güttüğü yol “geliniz bizi yeniniz” ilkesine dayanıyor.

3 — Ordumuz savaşın ilk yıllarına oranla çok zayıftır. Orduların mevcudu beşte bire düşmüştür. Bana gönderilen 59 uncu tümenin yüzde ellisi ayakta durmaya yeteneği olmayan insanlardan ibarettir. İstanbul'dan bin kişi ile yola çıkan taburlar Haleb'e 500 kişi ile gelmektedirler. Batı cephelerimizde düşmanın saldırıya geçmesi ihtimali vardır. Doğu'dan Ruslar bir saldırıya geçerlerse, buna karşı koyamayız. Irak'ta İngilizler amaçlarını elde etmişlerdir. Sina cephesinde düşman saldırıya hazırlanmaktadır. Özetle söylemek gerekirse

¹ 20 Eylül 1917 tarihli rapor ilk kez 1919 Ekim'inde İstanbul'da Yenigün gazetesinde yayınlanmış, daha sonra çeşitli eserlerde çıkmıştır, (Bakınız : Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi III. cilt, 3. Kısım, S. 398'deki 63 üncü not. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1957). 24 Eylül 1917 tarihli rapor ise ilk kez Prof. Yusuf Hikmet Bayur tarafından - Atatürk'ün yaverlerinden Rahmetli Salih Bozok'tan alındığı kaydıyla - 1956 da Türk Tarih Kurumu Belleten'inin XX. cilt, 80 inci sayısında (S. 619) yayınlanmıştır. Prof. Hikmet Bayur elindeki ek raporun Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya hitaben yazıldığını, ancak raporda düşünceleri kabul edilmez ve kendisine çabuk karşılık verilmezse istifa edeceği sözleri bulunduğundan, bu raporun da Enver Paşa'ya ve örneğinin Cemal Paşa'ya gönderilmiş olacağını yazmakta ise de, raporun 4 üncü bölümünün “d” bendindeki “binaenaleyh Harbiye Nazırı ve Başkumandan vekili sıfatıyla zati devletlerine yazdığım bu mütalâat ile...” cümlesi raporun doğrudan doğruya Enver Paşa'ya yazıldığını kesinlikle göstermektedir.

Batı'dan bir saldırıyı beklemek, Suriye cephesinde ise düşman saldırısını geri çevirecek tedbirleri almak lâzımdır. Irak'ın geri alınmasını düşünemeyiz. Elimizde bunun için kuvvet de yoktur.

4 — Bu sözlerimle her şeyin bitmiş olduğunu söylemek istemiyorum. Kurtuluş çareleri vardır. Ancak isabetli tedbirleri bulmak gerektir. Durumu hayale kapılmadan olduğu gibi görmek lâzımdır. Bunun için :

a) İçten hükümeti kuvvetlendirmeli, iktisadî hayatı yoluna koyarak açlığı giderecek tedbirler alınmalı,

b) Askerî politikamız savunma politikası olmalı ve elimizdeki bir tek eri dahi sonuna kadar saklamalıyız. Yurt dışındaki bütün kuvvetlerimizi geri getirmeliyiz.

5 — Bütün Suriye ve Hicaz'ın sorumluluğu şimdiye kadar olduğu gibi kendi evlâtlarımızdan birinin elinde olmalıdır. Sina cephesinde de komuta bizden birisine verilmelidir. Almanları idare etmek gibi bir yol yurdumuzun çıkarlarına aykırıdır. Bu ölüm-kalım savaşında kendi kendimize karar veremeyecek kadar güçsüz değiliz. Eğer benim bilmediğim nedenlerden ötürü Falkenhayn'ın görevde kalması yurdumuzun çıkarları için zorunlu ise ve Sina cephesinin von Kress'in sekizinci ordusu ile benim 7 inci ordum tarafımdan savunulması gerekiyor ve bu orduların Falkenhayn'e bağlı bulunması uygun bulunuyorsa, yurdumuzun çıkarları için bu görevi üzerime almaktan kaçınmam. Ancak Falkenhayn yalnız bir askerî komutan olarak kalmalı, asıl idare ve geri hizmetler bir yurt çocuğuna bırakılmalıdır. Eğer bir harekete geçmeden önce düşman saldırıya geçer ve Yedinci Ordu'dan gönderilen kuvvetler parça parça Kress'in komutasına verilerek benim karargâhım işsiz kalırsa, bu hale seyirci kalamam ve derhal bütün kuvvetleri kendi emrime alırım. Sina cephesi bir komuta altında erimeğe mecbur olursa, bu komutan ancak ben olabilirim. Almanların bu durumdan faydalanarak yurdumuzun bütün kaynaklarını kendi ellerine almalarına karşıyım.

24 Eylül 1917 tarihli ek raporda ise şu düşünceler yer almaktadır :

1 — Raporun birinci ve ikinci bölümünde Sina cephesindeki düşman kuvvetleriyle bizim kuvvetlerimizin rakamlara dayanan gerçek durumu çok açık olarak gözönüne konmakta ve şu sonuca varılmaktadır :

a) Burada biz bir saldırı değil, ancak bir savunma savaşı yapabiliriz,

b) Devletin içten ve dıştan toplanacak bütün kuvvetleri Sina cephesine yollanmalıdır. Şimdiki kuvvetlerle Mareşal Falkenhayn'ın bir saldırıya geçme düşüncesi tamamiyle yersizdir,

c) Cepheye arka arkaya katılacak kuvvetleri ağır top ve çok miktarda cephane ve malzeme ile pekiştirmek ve sağlam korunma yerleri hazırlayarak saldırıya düşmana zayıf verdirmek yolunu tutmalıyız.

3 — Bir savunma görevi alacak olan Sina cephesine iki ordu karargâhı sığmaz. Bunu Falkenhayn'a da söyledim. Böyle bir kuruluşun Sina cephesine sığabileceği gerekçesini savunduğu zaman gösterdiği plân bir saldırı plânı idi. Bu cepheye bir tek kişi komuta etmelidir. Sina cephesine benim komuta edebilmem için noksan tecrübe ve kifayet gibi bir düşünce ileri sürülemez. Çünkü Arıburnu ve Anafartalar'da 11 tümeni ve bir süvari tugayını başarı ile kullanmış ve 10 tümenlik İkinci Ordu'yu idare etmiş bir komutan, istenilen tecrübeyi kazanmıştır.

4 — Raporun dördüncü bölümünde Atatürk kesin kanaatini söylemektedir :

a) Falkenhayn 5 ayda hiç bir iş görmemiştir,

b) Falkenhayn'a ne askerî, ne de siyasî asla güvenim yoktur,

c) Falkenhayn Sina cephesinde görev alamaz. Arabistan Başkomutanlığına bağlı olarak Sina cephesine ben komuta etmeliyim. Bu olmazsa beni Yedinci Ordu komutanlığından affetmelisiniz. Bu raporlarıma cevap alamazsam Mareşal Falkenhayn'a emrinde çalışmıyacağımı bildireceğim.

Görülüyor ki Atatürk kararını vermiştir. Elimizdeki belgelerde de görüleceği üzere, her ne kadar Başkomutan Vekili Enver Paşa kendisine bir kaç defa cevap vermiş ve görevine devam etmesini istemişse de, Atatürk daha fazla tahammül edemiyerek Ekim 1917 ortalarında Yedinci Ordu Komutanlığını bırakarak İstanbul'a dönmüştür².

Şimdi bu yazımızla yayınladığımız belgeleri, yukarda özetlediğimiz raporlardaki düşünce ve konuların ışığı altında, açıklamaya çalışalım :

² İslâm Ansiklopedisi Atatürk maddesi S. 727.

29 Eylül 1917 tarihini taşıyan birinci belge Enver Paşa'nın Atatürk'e yazdığı şifreli telgrafın müsveddesidir. Burada Enver Paşa Atatürk'e oldukça nazik bir üslûpla hitap etmektedir. Bu cevap Atatürk'ün ilk raporuna verilen cevaptır. Bu belge bilinmediği için gerek Yarbay Nihat³ ve gerekse Prof. Hikmet Bayur, 3 numaralı belgenin bu raporlara cevap olarak yazıldığını sanmışlardır, halbuki 3 numaralı belgenin başındaki "C. 30.9.33" işaretinden de anlaşılacağı üzere, 2 Ekim 1917 tarihini taşıyan bu cevap Atatürk'ün 30 Eylül 1917 tarihli şifreli telgrafının karşılığıdır (Bakınız : 2 ve 3 numaralı belgeler). Atatürk, 1 numaralı belgede görülen Enver Paşa'nın yazısına bir gün sonra 30 Eylül 1917 de şifreli telgrafla cevap vermiştir. Yayınladığımız 2 numaralı belge bu şifrenin çözülmüş nüshasıdır.

Atatürk bu telgrafında Sina cephesine iki ordunun sığamayacağı hakkındaki düşüncesinin kabul edilmesini istemekte ve Falkenhayn'ın suretini eklediği emrinde Yedinci Ordu'yu ortadan kaldırdığını yazarak şeref ve haysiyetinin kurtarılmasını rica etmektedir.

Üçüncü belge daha önce, Yarbay Mehmet Nihat'ın Larcher'den çevirdiği, yukarda 3 numaralı notta adı geçen eserde ve Prof. Hikmet Bayur'un kezâ aynı notta adı geçen eserinde yayınlanmıştır. Fakat yukarda da belirttiğimiz gibi bu cevap Atatürk'ün raporuna değil, 30 Eylül tarihli şifresine verilen cevaptır.

Dördüncü belge Atatürk'ün 3 Ekim 1917 de Başkomutanlık vekâletine yazdığı ve Falkenhayn'la aralarında geçen yazışmaları da eklediği bir şifreli telgraftır. Bu telgrafında Atatürk Albay von Dumez²-le aralarında geçen bir konuşmayı ve bu konuşma üzerine Falkenhayn'ın kendisine yazdığı yazı ile buna verdiği cevabın örneklerini Enver Paşa'ya bildirmektedir.

Beşinci ve son belge ise Enver Paşa'nın Atatürk'ün şifreli telgrafına verdiği cevaptır. Bu cevap Atatürk'ü tatmin etmemiş olacak ki bir müddet sonra Yedinci Ordu komutanlığından – kendi tabiri ile – kendi kendisini affederek İstanbul'a döner⁴.

³ Bakınız : Larcher, La Guerre Turque dans la Guerre Mondiale = Büyük Harp'te Türk Harbi. Türkçeye çeviren : Mehmet Nihat. II. Cilt S. 240. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye onuncu şubesi 1928. Yusuf Hikmet Bayur : Türk İnkılabı Tarihi III. cilt, 3. Kısım, S. 409.

⁴ Yusuf Hikmet Bayur : Adı geçen eser S. 415.

Belge I

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Tahrirat Kalemine mahsus
Müsvedde varakası

29/9/33

YEDİNCİ ORDU KUMANDANI MİR-i LİVA
MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE

Şimdi aldığım tahrirat-ı âlilerindeki mütalâatı biraz evvel Cemal Paşa Hazretleriyle olan muhaberatınızda okumuştum. Gerek memleket ve gerek ordunun vaziyet-i hâzırasını ben de aynı veçhile görüyor ve biliyorum. Fakat düşmanlarımızın da üç senelik muharebe neticesinde buldukları hal bizimkinden iyi değildir. Rusya'nın girdiği ve bilâhare İtalya'nın gireceği haller vaziyeti bizim lehimize pek değiştirmiştir. Sina cephesi hakkında son verdiğim talimat, evvelce Dördüncü Ordu ile muhabere ve iş'ar buyurulan mevadın kısm-ı âzamını halletmiş olduğu için mevad-ı mezkûre hakkında ayrıca bir şey söylemeyeceğim.

Zat-ı âlinizi eskiden beri tanıdığım ve takdir eylediğim cihetle en müşkül zamanda ve en mühim vazifede bulunmanızı menafi-i vataniyeye muvafık bulmuş ve böylece müsaade-i seniyei istihlal etmişim. Yedinci Ordu veya bunun kısm-ı küllisi ile Sina cephesinde Kress Paşa'nın Sekizinci Ordu'su yanında Yedinci Ordu kumandanı sıfatiyle kemal-i muvaffakiyetle ifay-ı hizmet buyurulacağına eminim. Cenab-ı hakkın şimdiye kadar her yerde üzerimizden eksik eylemediği inayet-i rabbaniyesinin ordumuza bundan böyle de fevz-ü nusret bahşeyemesini ve zat-ı âlinize de zahîr ve muîn olmasını tazarru eylerim. Fikrimin teferruatını yakında oraya gelecek Cemal Paşa Hazretleri anlatacaktır. İnşallah yakında görüşürüz.

ENVER

Belge II

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Şifre Kalemi

BAŞKUMANDAN VERİLİ ENVER PAŞA HAZRETLERİNE

Zata mahsustur

Sevk-i itaatle vazifeten teşrih-i hakikatten ibaret olan maruzat-ı çâkerânemde teyit ettiğim veçhile müşkülât ne kadar büyük olursa olsun memleketimizi selâmete isal edebileceğimize itimad-ı çâkerânem lâyetezelzeldir. Sina cephesine bu kadar çok ordu karargâhı sığmıyacağı hakkındaki muhakeme-i âcizânemin lütfen nazar-ı iltifata alınmasını istirham ederim. Zaten Müşir Paşa sureti âtide münderiç emirde Yedinci Ordu'yu ilga etmiş olup taksim-i vezaif ve tertibata imkân bulamamakta ve bundan sıkılmaktadır. Binaenaleyh işin içinde bulunmasını lütfen arzu buyurduğunuz Yedinci Ordu Karargâhı maslahatın ıztirariyle ve verilmiş olan emirle zaten işin haricine çıkarılmıştır. Düşman karşısındaki tertibatta sunî teşkilâttan ihtiraz etmek lüzumu nazar-ı devletlerine aşikârdır. Meselâ daha Haleb'e muvasalatında Remadiye cephesinin âcizlerine verilmesini tahriren teklif etmiştim. Bir kaç gün sonra karar verileceğini bildirdiler, bir türlü karar veremediler; netice malûmdur. Binaenaleyh maslahatın ızrar edilmemesi, Müşir Paşa'nın sunî tertibata mecbur olmaması ve asla suçum olmadığı ve teveccüh ve itimadınız lütfen bâkî olduğu halde, zevahiri okşıyacağı için benim mevki ve şeref-i naçizânemin küçük düşürülmemesini nazar-ı devletlerine kemal-i hürmetle arzedirim. İrade buyrulduğu veçhile Cemal Paşa Hazretleri'ni bekliyeceğim maruzdur.

30/9/33

Yedinci Ordu Kumandanı

MUSTAFA KEMAL

— Suret —

1 — Sina cephesinde bulunan ve bu cepheye tahsis olunan bilcümle kıtaat 17/9/30⁵ akşam saat dokuzdan itibaren taht-ı emrime gireceklerdir. Yeni taksim ve tertibatın icrasına kadar kıtaat-ı mezkûre Sekizinci Ordu namını taşıyacaktır.

2 — Dördüncü Ordu Kumandanlığı⁶ lâğvolunmuştur. Bunun yerine Suriye ve Garbî Arabistan Kumandanlığı kaim olacaktır. Sekizinci Ordu müstesna olmak üzere manatık-ı mezkûrede bulunan kıtaat, mezkûr kumandanlığa tâbidir.

3 — Sekizinci Ordunun harekât mıntıkası müstakil Kudüs mutasarrıflığıdır.

4 — Yirmidördüncü fırka Ordu Grubu ihtiyatı olacaktır.

5 — On Beşinci Kolordu Kumandanlığı 4/10/33 den itibaren harekete hazır bulunacaktır.

6 — Sekizinci Ordunun iaşesi yeni tertibatın tatbikine kadar şimdiye değin olduğu gibi Suriye ve Garbî Arabistan Kumandanlığı tarafından temin olunacaktır.

Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı

Müşir

FALKENHAYN

Belge III

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Şifre Kalem i

YEDİNCİ ORDU KUMANDANI MUSTAFA
KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE

C. 30/9/33

100 kilometreden ziyade imtidadı olan Sina cephesinin iki ordu mıntikasına taksimini pek tabî bulurum. Binaenaleyh Yedinci Ordu Karargâhının bu cepheye sığmıyacağı hakkındaki muhakeme-i âlinize iştirâk edemem. Bundan başka Sina cephesinde bulunacak

⁵ 33 olacak.

⁶ Cemal Paşa'nın kumanda ettiği ordu.

kıtaatın harekâtını sevk ve idare etmeye memur edilmiş olan Müşir Falkenhayn Paşa'nın mezkûr harekâtın muvaffakiyetle neticelenmesi için en doğru karar ve tedabiri ittihaz edeceğine eminim. Bu husustaki itimadıma zat-ı âlinizin de iştirâk buyurmanızı bilhassa rica ederim.

2/10/33

ENVER

Belge IV

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Tahrirat Kalemi

BAŞKUMANDANLIK VEKÂLETİNE

Şata mahsustur.

Müşir Paşa'dan gelen bir tahriratın sureti ile cevabı zîrde aynen maruzdur. Miralay Von Dumez bir hastalık ziyareti münasebetiyle yanıma gelerek bahsolunan muhavere geçmiş idi. Bir ordu kumandanına gidip kendisine vazife bulmak müşkül olduğunu ifade etmek, istifaya davet demek ise de, Cemal Paşa Hazretleri'ni beklemek [hususundaki] irade-i devletlerine [binaen] bu noktayı tecahül etmiş idim. Bunun üzerine Müşir Paşa'nın tahriratı izzet-i nefsimi rencide ederek beni yanlış ve asabî bir adıma sevkedecek mahiyette idi. Buna verdiğim cevapta da fevkalâde iltizam-ı itidal ettiğim lütfen tasdik-i samilerine makrun olur. Ancak asla benim hatam olmaksızın beni sıfat ve selâhiyet-i resmîyem ile istihdam etmeğe imkân görmeyen veya niyet etmeyen, içinden hesaplı, bir âmirin elinden haysiyet ve şerefi kurtarmak mümkün değildir. Sonra bu kabil teşebbüsât-ı muharrikâneye karşı daima idareli bulunmak kabiliyetini de kendimde göremiyorum. Binaenaleyh çâkerleri hakkında karar-ı devletlerinin sürat-i isdarını istirham ederim.

3/10/33

Yedinci Ordu Kumandanı

MUSTAFA KEMAL

S u r e t

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE

Zat-ı devletlerinin Sina cephesinde bir ordunun kumandanı olarak istihdam edilmekte tereddüt eylediğinizi Miralay von Dumez'den haber aldım. Bu tereddüdü haklı bulamayacağım. Diğer taraftan orada ifa edilecek azîm ve müşkül vazife esnasında Yedinci Ordu'yu ancak bütün kalbiyle işi takip eden bir zabıt tarafından faideli bir surette idare edilebileceğine kaniim. Bundan başka ihzaratın da bilâ teahhür başlaması lâzımdır. Sina cephesinde istihdamda tereddüt eylemekte ısrar buyurup buyurmadığınız hakkında serian cevap verirseniz zat-ı devletlerine pek müteşekkir kalacağım.

Müşir
FALKENHAYN

S u r e t (cevap)

YILDIRIM GURUBU KUMANDANLIĞINA

Sina cephesinde her türlü selâhiyeti mahfuz bir ordu kumandanı olarak istihdam edilmekte tereddüdü gösterir bir şeyi kimseye söylemediğimi arzederim. Hatırladığıma göre Miralay von Dumez lütfen ziyaret için teşrif ettiği vakit bendenize “bizi terketmek istediğinize pek müteessirim” demişlerdi. Böyle bir şeyi düşünmedim cevabında bulunmuş idim. Söz arasında Guruptan gelen emirle Yedinci Ordu'nun lâğvedilmiş olduğunu serdettim. Muhavere esnasında filhakika şimdilik Yedinci Ordu'nun mülga olup bir vazife bulmak müşkül olduğu ve cephedeki kıtaata ve gideceklere kâmilen Kress Paşa'nın kumanda edeceği ve âcizlerine şimdilik yalnız Ondokuz ve Yirminci fırkalardan ibaret iki firka kaldığı mevzuubahis olmuştur. İki firkanın bir ordu değil, bir kolordu olabileceğine nazar-ı dikkati celbedince von Dumez bunu da tasdik etmişlerdir. Bir kolorduya kumanda etmeliğim [mümkün] olmayacağı kanaatinde bulunmuştum. Bu muhavereyi Müşir Paşa'ya nakledebilir miyim? sualine karşı da tarafımdan Müşir Paşa'ya bu ahval malûmdur cevabı verilmiştir. Esas itibariyle muhavere bundan ibarettir. Şimdiye kadar tayin olduğum vezaipte ve Harb-i Umumi'de geçirdiğim hayatta ifa-yı vazifede hevessizlik gös-

termiş ve bahusus yanlış karar ve icraat ile vatanıma zarar vermiş bir zabıt değilim. Bütün kabiliyetimi sarf için hakikî bir orduya kumanda etmeğe hazır ve böyle hakikî bir ordunun iraesine muntazır bulunduğumu arzederim.

Yedinci Ordu Kumandanı
MUSTAFA KEMAL

Belge V

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Tahrirat Kalemine Mahsus
Müsvedde Varakası

6/10/33

YEDİNCİ ORDU KUMANDANI MUSTAFA KEMAL
PAŞA HAZRETLERİNE

Zata mahsustur

Telgrafınızı aldım. Miralay von Dumez ile olan muhavere ve Falkenhayn Paşa ile cereyan eden muhabereyi okudum. Bu muhavere ve muhaberenin, Sina cephesinde Yedinci Ordu karargâhına yer bulunamayacağını düşündüğünüz ilk zamanlara müsadif olduğunu zan ve tahmin ediyorum. Sina cephesinin Yedinci ve Sekizinci ordulara ne suretle taksim olunacağını ve bu kuvvetleri nasıl kullanacağını Müşir Falkenhayn Paşa'dan sormuştum. Bunun cevabını henüz almadım. Cevap gelinceye kadar vaziyeti hazırayı tebdil etmek istemiyorum. Zatı âlinizden de bir müddet daha vaziyetin muhafaza buyurulmasını rica ederim.

ENVER

*

Bundan sonraki olaylar – bilindiği gibi– şöyle özetlenebilir :

31 Ekim 1917 de İngilizler 110 bin kişilik bir kuvvetle saldırıya geçerek Kudüs ve bütün Filistin'i alırlar. Bu saldırı esnasında bizim kuvvetimiz sadece 36 bin kişidir. Bundan başka, İngilizlerin araç üstünlüğü bizimki ile oranlanamayacak durumdadır. Kudüs yenilgisi üzerinden bir kaç ay geçtikten sonra 25 Şubat 1918 de Falkenhayn Yıldırım Orduları Komutanlığından alınarak yerine Liman von Sanders atanır.

(۲)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
حَضْرَتِ اَبَا بَكْرٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
شَهِيدِ

مبارک و صلواتی بر سر آن بزرگواران
حکماً تکلیف اتیم که بر تاج کون حدیثه قرار دهد و در حدیث
بر در لوت قرار دیره بدیدر تیره معلومد. بنا بر حدیثه فصلی
اضرار ایطاس، شیرینش در حدیثه ترتیبانه محسوس و ایطاس د
اصلاً صبر هم اولدین و توجه و ایحاً در لطف باقی اولدین
حدیثه ظواهری اوقاش حدیثه ایچون بنم برقع و شرف ناظره
توجه در شویطاسی نظر در حدیثه تکی حرکتله عصبه ایبرم
اراده بیورلدین وجه حدیثه ایست حدیثه تندی یکم حکم

بیکم اردو تانانی
مصدق

۲۲ / ۹ / ۲۰

— صورت —

۱ - سینه حدیثه بولتان در وجه مخصوص اردلان بالحد

(۲)

قطعات ۷۱۹۱۰ اقام ساعت حضور در اعتبار
 تحت امره کیره کلرد . یکی تقسیم در تیبانده اجرامه
 قطعه مذکوره سترخی اردو نامی هاشم حقدور
 ۱ - در رنجی اردو قول ندانلی لوار شده بوله بریده
 سوره و غیره بستان قول ندانلی قائم اول حقدور سترخی
 اردو متنا اولسه اوزره ملاحظه مذکوره ده بولغان
 قطعات ۲ مذکور قول ندانلی تا بعد ۲ - سترخی اردو
 حرکات منطقی متصل قدس متصرفیندر . ۴ - بکره
 در رنجی فرته اردو غروبی اجنبی اول حقدور . ۵ -
 اذن شیخی قول اردو قول ندانلی ۱۴ / ۱۰ / ۱۱ دن اعتبار
 برده حاضر بوله حقدور . ۶ - سترخی اردو
 یکی بر تیبانده طبیعت قدر شدی . کیره اولی ای کون

U. İğdemir

(٤)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مَدِينَةُ كَرْمَلِي
شاهین

وغری عثمان قویاندانلی کورفدن تأسیه اولم حقد
یلدرم ارددر غدی قویاندان
مشرفا کلهمین

II sayılı belgenin 4. sayfası

دولت اسلامیہ
وزارت خارجہ
کراچی

بدری اردو توانا نے عدالت کی طرف سے

مفتیہ

ع.

۲۴/۹/۲۰

۱۰۰ کسٹرومن زیادہ اندازی اولان سنا ہے
اردو منظر سے تقسیم و طبعہ پر
ایک وکٹوریا نامی ایروپائی ایجنسی کے
دو ذرا لاکھ روپے
بناؤ عام بدری اردو توانا کو یہ ایجنسی، جنرل جنتی کی طرف
عائزہ اشتراک ایڈم . بونڈن تقسیم سنا ہے
بولہ جہ قطعاً حرکات سے وادارہ ایجنسی
ماہور ایجنسی اولان شدہ فائلنگ سے یا شاید مذکور
حرکات موقوفہ تقسیم ایجنسی کے طوعی قرار و تدابیر
اتحادیہ جنت ایجنسی . جو خصوصاً کی اتحادیہ ذات
عائزہ اشتراک بونڈن باقی ہے جا ایجنسی
موقوفہ جنت ایجنسی
بازدی ۲۴/۱۰/۲۰

حکومت نظامی

جنرل قاضی محمد رفیق
چترال ضلع

نمبر ۱۰۰
بانیہ جوانہ اللہ پالہ

ذاتہ کھوسدر

شویا رہ صلہ برکری انک صورت الہ جہاکی زیرہ غیا
 سرور صدر میراوی توبہ دوم برصنہ زیاری ناسبتہ
 صدر لہ جت الزانہ محاورہ کھس ایدی برارد فرماید ان کیوں کدین
 وظیفہ اولہ شکل ذللی اداره آنت استغابہ رجوع دین ایسہ
 جہاکیا جلازلی بکین ارادہ دولتیہ بولقبہ تیرا کلمہ ایسہ ادم
 لولک ازربہ شریا ناک شرفانی غمہ نصیہ رکبہ لہرک بی باقمہ
 وخصی بر آدم سرور ایسہ ماہیہ ایدی بوقا دورک ہواں دہہ فقہ کفارہ
 انہم اعدالہ انہم لطفاً لعدلہ پلٹونہ نغرونہ ارلور ایسہ اصلا
 ہم عظام ارتقزیہ ہی صفت و صلاحیت ہمیں اہم استخام ایسہ
 اعطاء کردہ دیانیت ایسہ اچھین ماہیہ بر امرک اللہہ
 وکرتی فرمایسہ حکمہ وکلر صدارہ بوقیل تشبہہ سرکارہ
 حاشیہ دائمی ارادہ ما بولمہ قابلیتہ دہ کندہ کردہ بیوم نامورک
 ہاگر لری حصہ قرہ دولہ اندک سرقت احداری اسرہم ایدوم
 ۱۹۱۰/۱۰/۱۰
 صورت
 صلہ لک یا شا فرزندہ ذات دولہ اندک بیجاہہ سندہ

۱۲۱

حضرت علی بن ابی طالب

بسم الله الرحمن الرحيم

ارددنک قریبده دلمه استخدا ایملده نورد ایملده
 برآلی خونه دومزده حصارم شکل ونگه اناسده بدی
 دلمه خونه اورده ایفا ایملده حکم عظیم رضای طریقه خانه
 ارددی آنچه سونه قلمده ایلی تعقیب ایله
 بصورده ارده ایملده بدلمه قائم نندن لغه احقار آورده بلا
 نافر پشمی لازمه بیجا جهنده استخدا نورد ایملده احقر سورد
 سوردنک عقده سرفا حوا ورس نورد دلمه دلمه یک شکر
 قلمجم صورت (حجاب)

بیلدیرم نورد قریبده ایملده
 بیجا حصارم هر دلمه صلاصه حضرت بر ارددنک ایملده
 ایملده نوردی کوسور بیجا سولید ایملده
 کوره برآلی خونه دومز لفظا زیاده ایملده تعقیب ایملده
 بری ترک ایملده استخدا نورد ایملده
 بری دلمه حوا ایملده برلمه ایملده
 ایملده بدی ارددنک لغه ایملده اولدی سورد ایملده
 اناسده بی الحقیقه سوردنک بدی ارددنک لفظا ایملده
 برلمه شکل اولدی و صوره لفظا و کده طوره

حزین بن علی

عقبات العزیز
محمد باقر

افرهس یا سائن تواندا اده علی و عام کینه سولک مازده قلند
 و دیوخی فرخ کرده عیاره ایلی فرخ فالکدنی موضع عین اولمدر ایلی
 فرخ نین بر اردد کل بر قول اردد اولم بله عین نظر حق حلیب ایلی
 قوه دوری بونده لهدله انمدر بر قول اردد تواندا انمقلک
 اریله حق قما عینه بونیم بری و ده بری شایه نقل ایله بونیم
 سوله فارسیده طراخده شایه شایه بو احوال ملام در حدیث
 اسان اعبارله محاوره بونده عیارده سمدیه
 درلند اسان اعبارله محاوره بونده عیارده سمدیه
 قدر نفسه اولدنیم و فقه لفته و عرب عوفیده لحد و لکم جانده
 انقاع و فیلده هوسرک کونرسه و با خصوصه فکلسه قره
 و احوالات ایله و طمعه ویره بر صابو دهم بونه قانی عرف
 احویه حقیق بر ارددیه تواندا انمکه عاقر و بولله عقیقه
 اردد نك آراهه سنه منظر بوللنی عهه ایدرم
 بدنی اردد تواندا انمکه
 ملازمتی

